Virtavesien ennallistaminen oikeudellisesta näkökulmasta

OTT Suvi-Tuuli Puharinen

Yliopistotutkija, oikeustieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto

Suomen Vesiensuojelun Keskusliiton Aquarius –päivät 4.11.2026

UEF // University of Eastern Finland

Sisältö

1. EU:n vesipuitedirektiivi virtavesien ennallistamisen sääntelykehyksenä
2. VPD:n velvoitteet ja Suomen vesilainsäädäntö
3. Virtavedet EU:n ennallistamisasetuksessa
4. Lopuksi

EU:n vesipuitedirektiivi

- Vesienhoidon (sitovat) ympäristötavoitteet (4 art.)
  - Pintavesien ja pohjavesien tilan heikkenemisen estäminen ja hyvän tilan saavuttaminen 2015 (tai 2027)
  - Poikkeamajärjestelmä tasapainottamaan ympäristötavoitteita ja yhteiskunnallis-taloudellisia näkökohtia, esim. kustannuksia ja teknisiä reunaehtoja
- Vesienhoidon suunnittelujärjestelmä
  - Ympäristötavoitteiden saavuttaminen toteuttamalla vesienhoidon suunnitteluprosessia valuma-aluetasolla kuuden vuoden sykleissä
    - Uusien kuormituslähteiden kontrolli + olemassa olevan kuormituksen vähennys
    - Vesienhoidon piiri kattaa kaikki toiminnot ja sektorit, jotka aiheuttavat painetta vesien tilaan (ml. maa- ja metsätalous, vesirakentaminen, teollisuus)
    - Vesienhoidon ohjauskeinokokonaisuus: vanhojen hankkeiden lupien tarkistus, toiminnoista luopuminen, sektoripolitiikkojen (erit. hajakuormitus) uudistaminen

Virtavedet, VPD ja vesirakentaminen

- VPD asettaa kaikille jokivesistöille kunnianhimoisen hyvän ekologisen tilan tavoitteen
  - Esteettömyys, virtausolosuhteet, kalasto jne.
- Jäsenvaltioiden toteutettava tarvittavat toimet tavoitteiden saavuttamiseksi
  - Vesirakentamisen luvitus ja lupien uudelleenarviointi (VPD 11(3) art.)
  - Heikentämiskielto koskee sekä uusia, että vanhoja toimintoja (C-529/15 Folk)
  - Merkittävimpien toimintojen osalta mahdollisuus nimetä vesimuodostuma voimakkaasti muutetuksi (kevomu) → yhteiskunnalliseen merkitykseen sovitettu hyvän ekologisen potentiaalin tavoite, tällöinkin ympäristövirtaama
  - Pienempien toimintojen osalta hyvän ekologisen tilan tavoite → voi edellyttää ohitusuomia tai jopa purkamista
  - Tavoitteiden saavuttamista voitu lykätä vuoteen 2027 taloudellisten tai teknisten syiden vuoksi, tämän jälkeen ei mahdollista (pl. luonnonolosuhteet)

VPD:n velvoitteet ja Suomen vesilainsäädäntö

- Suomessa erityisesti vesivoima merkittävä paine virtavesissä
  - 2/3 kevomu-vesimuodostumasta ei hyvässä ekologisessa potentiaalissa, ei kattavaa tietoa monessako luonnollisessa vesimuodostumassa pienemmät vesivoimalaitokset merkittävä paine
- Vesilaissa kuitenkin annetaan rajatut mahdollisuudet toimenpiteisiin
  - Lupamääräysten tarkistamismahdollisuudet rajatut (VL 3:21 olosuhteiden muutos + VL 19:5, mutta ei saa sanottavasti vähentää hyötyä ja korvaukset)
  - Kalatalousvelvoitteiden muuttaminen joustavampaa (VL 3:22 + 19:10), mutta uusien kalatalousvelvollisuuksien lisääminen ei (käytännössä) mahdollista
    - Hallituksen esitys (HE 84/2026) eduskunnan käsittelyssä, mutta kustannusten kohtuullisuusrajauksen vuoksi epäselvää, muuttuuko asiassa paljonkaan
  - Luvan peruuttaminen ilman luvanhaltijan suostumusta ei mahdollista (VL 3:24)
  - Käytännössä patojenpurkuhankkeet edenneet vapaaehtoisen sopimisen kautta, vaikkakin taustalla saattanut olla lupamääräyksiä ja oikeudellisia prosesseja

Virtavedet EU:n ennallistamisasetuksessa

- Sitovat tavoitteet heikentyneiden luontotyyppien ja lajien elinympäristöjen ennallistamiselle ja palauttamiselle (*restoration & re-establishment*)
  - Art 4: luontodirektiivin habitaatit, ml. fennoskandian luonnontilaiset jokireitit
    - Jäsenvaltioiden tehtävä luontotyyppien ennallistamis- ja palauttamistoimet kohti hyvää tilaa ja riittävää pinta-alaa, jotka kattavat ainakin 30 % ennallistettavasta ja palautettavasta pinta-aloista 2030 mennessä, 60 % 2040 mennessä ja 90 / 100 % 2050 mennessä
    - Luonto- ja lintudirektiivin lajien (ml. lohi, vaellussiika, jokihelmisimpukka) elinympäristöjen ennallistamistoimiin, ml. kytkeytyneisyys
  - Heikentämiskielto Natura 2000 –alueilla ja niiden ulkopuolella
- Art 9: kartoitettava vesirakentamisesta johtuvat esteet, joiden poistamista ennallistamistavoitteet vaativat. Tavoitteena ennallistaa EU-laajuisesti 25 000 km jokia vapaasti virtaavia joiksi vuoteen 2030 mennessä.
  - Ensisijaisesti ”vanhentuneisiin esteisiin”, joita ei enää tarvita energiantuotantoon, sisävesiliikenteeseen, vesihuoltoon, tulvasuojeluun tai muuhun käyttöön

Ennallistamistavoitteiden toteutus

- Jäsenvaltioiden laadittava kansallinen ennallistamissuunnitelma ennallistamistavoitteiden toteuttamiseksi
  - Suomen suunnitelmaluonnos lausuntokierroksella 02/2026-07/2026, seuraavaksi komissiolle lähetys ja palaute, varsinaisen suunnitelman hyväksymispäätös myöhemmin
  - Yleislinjaus: ennallistamistoimet vapaaehtoisuuden kautta, ei pakkoa. NOUSU-ohjelma vaellusesteiden poistamisessa
- Ennallistamisasetus ei kuitenkaan tuo uusia oikeudellisia keinoja kansalliseen lakiin, joiden kautta virtavesien ennallistamistoimia voitaisiin edistää
  - Edelleen VPD:n velvoitteet ja kansallisen lainsäädännön ongelmat
  - Mutta esim. heikentämättömyysvelvoitteen kansallinen täytäntöönpano voisi vaikuttaa lisäämään painetta esim. luvantarkistusmekanismien soveltamiselle

Lopuksi

- Vesilain ongelmat muuttuneiden ympäristöolojen, arvotusten ja uuden EU-lainsäädännön toteuttamisessa hyvin tunnettuja
  - Lainsäädäntömuutosten suuntaus päinvastainen, ylläpitää (ja jopa painottaa) vanhoja VL:n rakenteita (esim. 0-velvoite HE) tai luo uusia esteitä ympäristöhaittoihin puuttumiselle (säätövoimapoikkeuslakiehdotus)
- Kansalliset ennallistamissuunnitelmat valmistelussa
  - Muuttaa kuitenkin käytännössä verrattain vähän virtavesien tilannetta, koska VPD:n tavoitteet ja toimet yhä ensisijaisia
- Mitä käy VPD:n ja hyvän tilan tavoitteiden kanssa ensi vuonna?
  - Komissio avannut rikkomusmenettelyn Suomea kohtaan lupien tarkistamisen laiminlyönnistä ja VPD:n rikkomuksista
  - Mutta muilla jäsenvaltioilla samoja ongelmia ja myös muussa vesien kuormituksen vähentämisessä heikkoa menestystä – voiko kaikesta avata rikkomusmenettelyt?
  - EU:sta aloitteita, joilla pyritään keventämään VPD:n sääntelyä – politiikan muutos?

Kiitos!

uef.fi